

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Rajna Ferenc*
Cím: *A pesti éjszaka királya*

Forrás: *Világ*

Bp
ly)

1923. 8. 6.

(ldő)

(Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Somosy Károly

Idő

"1923"

Személy

A pesti éjszaka királya

A pesti éjszaka honfoglalója egy sorsdöntő éjszakai élménnyel indult útjára. Nyár volt. Éjféli idején zajlatlanul kinyitott egy győri úri ház kislátója és azor kisurrant a tékozló fiú. Az életbevágódás tüzetől fűtött lélekkel ment ki a bűnszerző éjszakába. Somossy Károly, a győri patricius család tizenhatéves reménye, bucsútlanul hagyta el a szülői házat. Egy finom asszony, hasonló azokhoz, akik Doffinger és Barabás miniatűrjein merengnek, sírta utánna életének legfájdalmasabb könnyeit.

Politikai ítéletidő szele süvített már akkor Európán végig és egyik rohamra elkapta a fiatal szökevényt is. A népek ébredésének tavaszi kórusába beleolvadt a győri úri fiú hangja is és mikor Pesten verbuváltak, a kényes élethez szokott fiú már a Kerepesi-út végén táncolta a verbunkost, mint Klapka legdélecegebb és legkedvesebb káplárja. Végigcsinált mindent, ami nagy és szép volt a szabadságharcban. Mindig Klapka oldalán. Akkor is, mikor a magyar hadállás kemény jobb szárnyának legjobb dandárja szembekerült Schlick „eiserne Brigade“-jával Isaszegnél. Brunner tűzerezredes röppentyűtegenél volt Somossy szakasza a „Geschützbedeckung“. Elfogyott a munició és a karinthiai vadászok kimozdíthatatlanul voltak befészkelve a falóban. Brunner ezredes oroszlanhangja berekedt a sűrű löporfűsttől. Pedig szükség lett volna rá az ügyes hadicselnél, amelyet a vitéz pattantyús ezredes a fejében forgatott. Odalovagolt a Geschützbedeckunghoz és rászolt Somossyra:

— Nézze csak, Korporal Somossy, egy szikrányi hangom sincs a tarkomban. Und Sie hab'n a Bärenstimm? Kommandipozza helyzetem, de ahogy csak bírja hanggal ezt: Raketen auffahren, das Dorf in Brand schiessen!

Somossy átvette a kommandót. Hangja túlharsogta az osztrákok Abwehrfeuerjét és a kézfegyverek ropogását. A karinthiai vadászok meghallották a vészitjósó parancsot és mikor,

Somossy szakaszával elül, megkezdődött a gyalogság rohamja, a jágerek eszeveszett futásban üritették ki a falut. Somossy hangja közvetítette így a Klapka-hadtest Damjanich-dandárának sikerét, amelyből aztán kisarjadt az isaszegi győzelem. Klapka kinevezte hadteste szerencsefiának. A szerencse lajtorjáján mászott fel Somossy Buda ostrománál is a várba. Az utcai harcban golyója leterítette az utászok ezredesét, akinél a regement kasszája volt. Ebből szép részt kapott Klapkától, akivel Komáromba ment. Somossy volt Klapka küldönce Görgeihez, akitől parasztnak öltözve érkezett vissza a világoi fegyverletétel gyászshírével Komáromba. A kapituláció után az orosz tisztiek pincérje és bankárja volt Somossy. Kossuth-bankókért drága rubeleket kapott és vagyonos emberként likvidálta a szabadságharcot, amely neki iskola volt a bátorság, a vállalkozási szellem és a leleményesség elsajátításán. Pénzével és tapasztalataival Prágába fordult. Ott jegyezte el magát örök életére az éjszaka színes világával. Deressin, a cirkusz egyik atyamestere, volt az ő házassági közvetítője.

A királyt szöktető „művezető“

A hetvenes évek elején hallatlaln dolgok csodájára jártak a pestiek az augartenplatzi — a mai Klauzál-tér — hatalmas deszkapalotfába, amelyben Renzék játszottak. A csodaszép Renz Oceana a drótkötélen, Loisset Emilia és Klotild a nyeregben, amelyből ötlet grófi és uralkodó hercegi koronák emelték ki; Tom Belling, a „dummer August“ kreálója és Hubert Cook az apollótermetű első jockeylovos a nyereg nélküli lovon, róla akkor még senki se tudta, hogy keletporoszországi zsidó Kunsztreiter volt, (akiről és érdekes fajtájáról Mautner Fritz írt gyönyörű novellát) — ezek voltak a műsor elragadó attrakciói és Somossy volt a művezető, aki ezúttal először bolondította meg a pestie-

ket a mutatványos játékok káprázatoságával. Ezeknél a cirkuszi csodáknál még izgatósebb volt a „Hamupipőke“ ballelt előadása Renzék-nél. Hallatlan pompa színhelye volt a manézis, de az érdekességek végnélkül való sorában az eleven szenzáció hatását robbantotta ki a bál jelenet, mikor a hercegi házaspár Európa diplomáciai testületét fogadta. Ennek élén Andrássy Gyula huszártábornoki ruhában, Bismarck a halberstadti kúrsszerök páncéljában és sisakjában, Gortschakoff pedig frakkban jelent meg óriási lelkesedés közepette. Mert hát akkor éltek Középeurópában és Pesten is a

hármasszövetség mézes heteit. És ezt a gaudiumot is „Somossy művezető“ úrnak köszönheték a pestiek.

Renz elment, jött helyébe Carré, Ciniselli, Herzog és Deressin, de minden cirkuszi varázslat Somossy tehetségéből sugárzott ki. Mikor aztán a Herzog nagy bódéja a Valero-kaszárnya előtti téren elharmadt, elmúlt a cirkuszi dicőség nagy ideje. Ebből csak Somossy neve maradt fenn. Elmentek mind a nagy lovardások, csak Somossy maradt itt a pesti éjszakába vetett rendíthetetlen hitével. Ettől fogva negyven évig nem tűnt le az ő neve a sokszínű pesti plakátokról, nem hiányzott elegáns alakja a pesti éjszaka életének zajlásától. Orfeumot nyitott a Valeróház kertjének évszázados diófái alatt. Ő direktoroskodott, szépséges felesége, a sebestyéntéri híres „török császár“ kávésnak, a haláláig magyar nadrágban járó cseh Szvoboda bácsinak leánya, főzött a vendégeknek. Ha esett az eső, a műsor átment a Schiffmannsplatzi Ankersaal fedett helyiségébe. Odavitette kéziköpesin Somossyné gulyásbográcsait is és aztán folytatódott a Hajósteren a Valeró utcában megkezdett előadás és gulyásévs. Ezt a mulatóhelyet is Somossy adta a pesti éjszakának és szálláscsinálója volt a későbbi Hermina-színháznak, Pruggmayr és Herzmann-orfeumainak, mint ahogy az ő teremtő elméjének hűlt helyein létesült a Király-

színház és a legújabb Fővárosi Operettszínház is.

Közben megcsinálta a kávéház-kulturát is és megteremtette a pesti kávéház mai típusát. A váci uccai Korona-kávéház az ő alkotása volt. Az első aranytükrös kávéház plüssfotelekkel, bársonnyal párnázott székekkel és kerevelekkel. Ilyen volt a másik kávéháza is a régi Váci-út és a mai Arany János ucca sarkán. A korona-kávéházban egyszer egy kicsit történet is csinált. Mikor Károly hohenzollerni herceg Bukarestbe ment, hogy új trónját elfoglalja, Pesten utazott keresztül. Itt lestek rá a Ghikák és Cantacuzenék brávoí. Somossy rejtette el a fiatal királyt mindenre elszánt üldözői elől. De ezek valahogy kiszimatolták a király buvóhelyét és néhány napig inspekióztak a Korona-kávéházban. Unalmokban órákig nézték két billiárdos játékát. Végre megunták a hiábavaló leselekedést és elmentek anélkül, hogy egyáltalában visszajöttek volna. A két billiárdos pedig Somossy volt és a leendő Carol király, akit Somossy úgy kimászkirozott, hogy jövődöbéli hűséges alattvalói nem ismerhették fel. Pedig nem sajnáltak volna tőle egy barátságos tördőfést, vagy egy emberséges golyót. Negyednapra Somossy kiszöktette a királyt Pestről. Ingyen. Semmiért.

Az éjszaka ura.

Dolgozott, alkotott, teremtett, elesett és megint felállt talán ötször egymásután, mint a pesti éjszaka Anteusza, aki a pesti földdel való érintkezésből merített új erőt a munkára, az életre. Meglett a Carlé-orfeum a Rostély uccában és ezzel megint csak kvártélyt csinált a később világhírré vergődött Folies Caprice-nak. Innen elment a Beleznay-kertbe. Tönkrement. Szvetics bácsi, a szomszédos Pannonia-szálló kávéza megsejtette és annak csekély kölcsön-pénzével Somossy újra felvirágoztatta a Beleznay-kertet. Franz Kriebaum, a csodaszép Marietta Edelmann, Ziehrer későbbi felesége, és

a párisi Wanda Wawilow voltak akkor Pest kedvencei. Nagy élet volt az a közeli Nemzeti Kaszinó protektorátusa alatt. A pesti polgárság belekóstolt az éjjeli élet gyönyöreibe és Somossyt úrrá tette annyira, hogy beköltözhetett nagy szerencsésű hajlékába: a Nagymező uccai Orfeumba, amelyet *Bródy* Zsigmond telken, az Oehl vasöntőgyára emelt neki. Ez volt a nevezetes Somossy-Orfeum, amelynek nem kisebb híre volt az egész világon, mint a londoni Erupirenak, vagy a párisi Folies Bergéresnek. Itt tette magát Somossy igazi urává a pesti éjszakának. Éjjel a lokálban trónolt, éjjel után pedig veje, Beliczay Tóni Andrassy-úti kávéházában volt az ő sarokasztala az éjjeli Budapest középpontja. A világot jártak Somossy szerződési blankettái és a Nyugat artistái előtt a Somossy név egyet jelentett Magyarországgal, Budapesttel. Sok ezren voltak azok a külföldiek, akik Magyarországnak, Budapestnek csak Somossyn keresztül jöttek tudatára.

Hogy a Somossy-Orfeumban mi volt? Csak neveket kell fölemlíteni. A szépek szépei: a *Martens, Roger, Schuhmann* és *Neumann* nővé-

rek Budapest viveurjeinek szüzeit törzsvendégi viszonyba hozták a mező uccai szórakoztatóval, a Huline Brothereken pedig hónapokon keresztül halálra hacagta magát Budapest. Itt mőkázta a bretili nagyjai: *Martin Schenk* és *Ferdinand Rück*, innen röppentek világá *Rosenzweig* Vilmos buja valcerai, melyeknek főtémái nem egyszer visszhangzanak felénk ma is egy-egy híres operettpartitúrából. Egyszer felrándult Somossy Bécsbe. A Prater zugszínházának, a Fürst-Theater színpadján látott egy hatalmas természetű, vakmerő mosolyú színészleányt esetenkedni. A félszeg kezdőben felismerte a „fömgödöglesztő“ szonettet. Lehozta Pestre és csinált belőle egy *Carola* Ceciliát, akinek zabolátlan, alig szabályozható temperamentumából valóságos geistingeri tehetségek fakadtak. Carolával állította fel Somossy az ezereleddes „Frauenbataillon“ eddigelé veretlen rekordját. Mialatt pedig a fényes Somossy-Mulatót építelte, a Vörösmarty uccába vitette át színházának karcsú vasszerkezetét, főleg azért, hogy *Yvette Guilbert* el ne kerülje Budapestet. Hajlékot adott a nagy dízőznek és egy úri gesztussal, nagy áldozatok árán, új megismerésekhez juttatta a pestieket, akiket ő nevelt a differenciáltabb variété-élvezetek értékelésére.

„Európa legszebb variétéje“.

A drága Somossy-Mulató volt az ő dicsősége és temetője. Nem elégedett meg azzal, hogy *Helmer* és *Fellner* neki építette Budapest legszebb színház-interieurját, ezeket költött arra is, hogy *Josef Engelhardt* fesse meg a plafond és a kávéház freskóit. Boldogan nyitotta meg „Európa legszebb variété“-jét. Magyarul nyitotta meg, mint ahogy ő volt, minden elhalgatlás dacára, a Variété megmagyarosítója. Elfogadta a neki felajánlott „Mulató“ címet, miután *Rákosi Jenő*, neki nagy barátja és jóaka-

rója, az elnevezést jóváhagyta. *Heltai Jenő* prólogjának keccses versei avatták föl a házat, ezt *Rosenzweig*nak az *Angyal Bandiról* szóló népdal motívumain fölépített magyar nyitány előzte meg. A fényes megnyitó előadást követő banketten Somossy Gerlóczy polgármester és *Rákosi Jenő* között ült az asztalfőn és *Márkus József* köszöntötte föl a házigazdát, aki Budapestet új díszszel ajándékozta meg.

És megindult az új vállalat. A *Kossuth-gyász* nehéz áldozatokat követelt Somossytól. Meghozta panasz nélkül. De jöttek a fényesen fényesebb esték. *Barrison* lányok, *Rohden* bároné, *Cody* ezredes, *Carola Bogár* Imréje, a burgszínház vendégjátékai, a *Comédie Française* matinéi, *Yvette Guilbert*, *Anna Held*, *Madame Méaly* és *Armand D'Arg* fellépései, a ballettek és az álarcos bálók ejtették Budapest lakóit és idegen vendégeit ámulatba. A könnyű élet glóriája koronázta akkor Budapest éjszakáját, az életkedv tombolásaitól volt hangos az egész város. És ömlött az aranyradat Somossyra, de tova is hőmpölygött, mert az élet művésze nem csak direktora volt világszép művésznőink, de galans gavallérja is nekik és a kívülről kinálkozó istennőknek. Sokszor azt hitte ez a modern *Petronius*, hogy minden nő az övé a csábos mulató varázskörében. Olyan volt, mint *Jules Lemaitre* *Don Juanja*. Ha egy szép leány a *Terézvárosban* férjhez ment, úgy érezte, hogy ezt tőle rabolták el. A női hajlandóságot csengő arannyal hálálta meg és egy hűtlenül tovaillanó dámonka után hetekig tartó utazásokat tett.

Ez az úri élet, de még inkább egy kegyetlen igazság végeztek vele. Sokszor mondogatta: „En ezt a házat tíz évvel ideje előtt építettem fel. Ez akkor lesz jó üzlet, ha a pestiek hozzászoknak este frakkba és smokingba öltözködni“.

Ő maga nem jött ki a frakkból. *Seigneurialis* alak volt, mikor így díszben fogadta vendégeit. Egy álarcos bálon felülmúlhatatlan grandezzaival vezette karján a bálányát, az aranyszőke *Andrassy Gézanét* az udvari páholyba. Sokan híres színházi kortársaihoz, *Dingelstedt* és *Hoffmann* bárkokhoz hasonlították, akik, mint Somossy, sohase váltak meg a frakktól és a császárszakáltól.

De három évvel a Mulató megnyitása után levetette a frakkot. Jósása valóra vált. A pestiek akkor még nem termettek rá a frakkra és a smokingra. És megindult a föld a gyönyörű palota alatt. Eltávozott Somossytól és másoknak adta magát. Keserves volt a király uccai direktori feltámadás, amely gyors letűnéssel végződött. Azt írták róla, hogy a szegényházban halt meg. Nem igaz. Sokkal szomorúbb helyen: egy ablaktalan udvari szobában, szemben az ő gyönyörű alkotásával a Mező uccában. Oda még csak egyszer látogatott el. Mikor a halottaskoetsija megállott egy rövid búcsúszóra a Somossy-Mulató barokk palotája előtt. Elment. Zajtalanul surrant ki az életből mint hatvannégy évvel ezelőtt a győri ház kapujából. Jó is neki, hogy nincs itt. Mit is keresne ő abban a világban, amelyben Budapest éjszakájának fénye kialudt!

Magvaszakadt az éjszakai király nemzetségének. Egyik leszármazottja se érez magában trónkövetelői kedvet, vagy hajlamot az éjszakai imperium visszaszerzésére. Somossy gyermekei, unokái és dédunokái boldogságos gyermekei a világos nappalnak.

Rajna Ferenc.